

AHMAD A'ZAM

OYNING GARDISHI

Hikoya

Otasi uni hech qachon urmagan, hatto chertmagan ham, lekin qattiqroq gapirganda, u boynini qisadi, elkalarida titroq turadi.

Otasi u qadar, kishi yuragiga vahm soladigan haybatli, devqomat emas, hamma qariyalarga oxshagan oddiy moysafid, faqat boyi balandroq, yoshi oltmishdan oshgan bo'lsa-da, qomatini tik tutib yuradi.

“Otang ilgarilari ko'p qiynalgan. Karimovlar xop azob bergan, majlislarda tikka qilib doq urgan”, deydi onasi. U esa otasiga birovning tik gapirishini ko'z oldiga keltirolmaydi. “Salohiddin akanglar senday paytlarda otang shorlik...”, deya hikoya qilishga tushadi onasi. U jon qulog'i bshgan tinglaydi-yu, otasining “shorlik” bo'lganiga ishonmaydi. Uningcha, otasi “o'sha paytlarda” ham hozirgidek, qaerga bormasin, hamma peshvoz chiqqan, qaerga kirmasin, hamisha tordan joy olgan. Hatto Xudoyqul guppi kabi og'zikattalar ham otasining oldida tilini tiyib qoladiyu...,

Otasi biron kimsa bilan urishmagan, san-manga bormagan bo'lsa-da, qishloqdagilar undan hayiqadi, hayiqish aralash hurmat qiladi.

Uning elkalariga titroq yugurdi.

— Miyang xatomi sening?! Ikki bog' ot deb Bulung'ur yoqaga borasanmi! Falokat bosib suvga tushib ketsang...

U boshini kotarmaydi, oyoqlari qaltirab ketadi,

— Orziqul bobongning chaylasi oldidagi ot belga uradi. Osha joyga bor! Oroqqa boxabar bo'l, yana oyoq-poyog'ingga sanchib olib... Seni kotarib doxtirma-doxtir chopib yurmayin. |

“O'smaydi ham, to'lishmaydi ham,— deb tashvishlanadi chol.— Rangida rang qolmabdi-ya”.

“Bir shapaloq ursa bormi, erparchin bolib ketsam kerak,— chochinqiraydi bola.— Otning sag'risiga bir mushtlab, sulaytirib qoygan-a!”

— Nega oqshom yana sahargacha o'qiding?

— Qiziq kitob edi-da.

— He, kitobing bilan qoshib... Qiziq deb xonumonimga ot qoymoqchimisan?

U hayron bo'lib otasiga bir qarab qoydi.

— Uxlab qolibsan. Kitobing surilib, chiroqqa tegay-tegay deb turibdi. Uyqusirab turtib yuborsang, omin, ollohu akbar, hammayoq yonib ketadi. eng birinchi ozing yonasan kitobing bilan birga.

“Demak joyimga kotarib otkazgan ekanlar-da”

U o'zini bir zum otasining quchog'ida tasavvur qildi. Dimog'iga qariyalarga xos achqimtil ter hidi urilgandek boldi. Yig'lagisi kelib burnini tortib qoydi.

“Bunga ham qiyin. Shuncha mol-holni bir o'zi eplaydi. Tong-sahardan uyg'otaman. Dashtda bir o'zi, kitobdan boshqa ovunchog'i yo'q...” — Cholning rahmi keldi, endi yotig'i bilan gapira boshladi:

— Birov seni majburlayaptimi, dunyodagi hamma kitoblarni o'qiysan, deb. Darsingni beshga o'qisang boldi-da. ertadan-kechgacha Bulung'urnnng loyqa suvidan chiqmaysan, oqshomi bilan kitobga shong'iysan.

Bolaning xorligi keldi: “Axir chomiladigan bitta men emas-ku”.

— Nega maktabning olmasidan og'irlading? Ana, chorvog'da meva-cheva tolib yotibdi-ku. Kuning xom olmaga koldimi! Shunaqa kozi och bolasanmi, valad!

“Bular-ku begunoh norasida, og'rilikning ma'nisini qaydan bnlisin,— deb g'ashlanadi chol.— Bir tishlab tashlab yuborishadi. Shuni “Ha unday, ha bunday, bolann boshdan tergash kerak, bolmasa og'ri bolib ketadi”, deb hovliqqanini qara. Voy dono-e! O'zing-ku bir institutni on yilda zorg'a bitirding, endi odam qatoriga kirib, boshqalarga aql orgatadigan bolib qoldingmi!”

— Ikkinchi marta shunaqa gap eshitsam, osha olmaga oyog'ingdan osaman. Bir kamim sen tufayli...

U qarshilik korsatmaydi. Yig'lamaydi ham. Otasi uni etaklab borib, olmaga... oyog'idan osadn! Shunda Abdualim kelib bir chetda, ajab bopti, degandek tirjayadi. Yo'q, yo'q! Hech kim kelmaydi. U hammaning esidan chiqadi. Osilnb turib-turib, oxiri, opkasi og'ziga tiqiladi-da, oli-ib qoladi... Hamma yig'laydi. Qosim muallim ham juda pushaymon boladi, “otasining bunchalar zolimligini bilganimda, og'irligini aytmadim”, deydi. Odamlar afsus bilan bosh chayqashadi: “Qanday a'lochi edi! Qish boyi qirqta kitob o'qigan edi. Hay attang, borib-borib zor odam bolar edi-da! Otasining diydasi qattiq ekan, shunday og'ilni-ya!” Onasi o'zidan ketib qoladi. Otasining ko'zlaridan duv-duv yosh oqadi: “yo parvardigor, qanday gunoxi azimga botdim! Orniga mening jonimni olu tiriltirib ber! Mayli, hech ish qilmasin, kunboyi kitobdan bosh kotarmasin. Velosiped ham olib beraman”. U hammasini eshitib yotadi. Lekin mulla “Saloti janoza-a”, deyishi bilan quloqlari chippa bitadi. Ornidan turmoqchi boladi, lekin...

— e, sal gapga ko'zingning suvni oqizasan. Qanaqa noshudsan o'zi! Artma enging bilan. Qara, yaltirab ketibdi. Hayf-e senga ko'ylak! Semiz-semiz kitoblarni o'qiysan-u, burningni enging bilan artasan.

“Sal qattiqroq gapirsang k zida yosh tayyor turadi-ya, tavba”, deb xunob b ladi chol,

Hushtak tovushi eshitildi — Abdualim.

Chol miyig’ida kuladi:

— Ana bulbulchang sayrayapti, otga ketdik, deb.

U boshini burgancha piqirlab kulib yuboradi.

Chol engil tin oladi: “He, bir kun odam b lar-da, bu ham”.

— Bormay qo ya qol, shuncha yo lga bir o zing borasanmi, o zi keladi otang, — deb uni yo ldan qaytarmoqchi b ladi onasi.

— Qari odam-a! Qorong’ida turtinib yuradimi Axir, charchab qoladilar.

— Charchamaydi, hali otday. Qaridim, deb qorqitadi-da. eh-he, hali otang...

Uning jahli chiqib onasiga baqiradi:

— B ldi-e! Hamma ishga aralashaverasizmi!

— yopirim-ey, bu kishining otalariga o xshab zug’um qilishlarini. Achchiqchalari burunlarining uchida turadi. yana yarim yo ldan yig’lab qaytmagin.

— Patinkam qani, deyaqman sizga!

— Ana turibdi-ku, burningning tagida.

U shunday oyog’i tagida yotgan botinkasini kormaganiga izza tortadi, lekin sir boy bermay pishillab kiyina boshlaydi.

— Bir burda non olgin yo lga.

U ensasi qotib onasiga o shqirib bermoqchi b ldi-yu, lekin uch chaqirimlik yo lni, boradigan joyi qabriston yonida ekanini o ylab, bir burda nonni qo yniga soladi.

Yulduzlar xira yaltiraydi.

Yo l olachalpoq oydin. eshak bir tekisda yorg’ala bormoqda.

U ortiga o girilib, eshak dupuridan kotarilgan changning havoda erinchoq turib qolishini kuzatadi.

“Chang tuproq orasida siqilganidan oqarib ketgan havomi yoki tuproqning maydasimi? Changda qolganingdan song tupursang, burningni qoqsang, loy tushadi — tuproqning maydasi b lsa kerak-da.

Qorong’ida hamma narsa jimib qoladi-ya. Qiziq, odam ham qorong’ida qorqadi. Axir oqshom ham quyoshi yo q kunduz-ku, faqat quyoshning orniga oy chiqadi.

Oyning nuri nimadan, mayda oqish changga o xshagan boyoqmi? Havoni, yo lni shu rangga boyagan. Soyalar qora, chunki ularni oydan daraxtlar tosgan.

Nega oy daraxtlarni ham oqish rangga boyamagan? Ularning yashil tusi oy boyog'i ostida qolib ketmaydimi? Xuddi suyuq rang surtilgandek yaltiraydi. Soyasi bilan qo'shilib usti yaltiroq, tagi chirigan, qoramtir pichan g'aramiga oxshaydi. Kunduzi quyosh sochgan nurlar oqshom qayga yoqoladi? Bordi-yu, kechasi ham kunduzgidek yorug' bolsa-da, quyoshning orniga oy chiqib tursa. yoki hech ham kun botmasa. Juda alomat bolsa kerak".

Eshak to'satdan burildi. U eshakdan ag'anab tushay dedi. egarining qoshini mahkam changallab, qorquv bilan yo'lga tikildi. "Nimadan hurkkan ekan, ilonmi?"

Dumaloq soya yo'l chetidagi otlarga tomon g'imirlardi: "e, tipratikan ekan-ku".

Bolaning kulgisi qistadi.

"Oyning soyasiga oxshaydi-ya... Oy Er bilan Quyosh orasiga kirganda soyasi erga tushadi. Muallim aytgani tog'ri-yu, lekin soyasi buncha bahaybat? Oyning soyasi tipratikandan sal kattaroq bo'lmaydimi?"

Bir marta quyosh tutilgani uning zsigaga tushdi. Hammayoqni qizg'ish qorong'ilik bosgandi o'shanda. Onasi uning qoliga chop tutqazib, "tog'orani dang'illat", degan edi.

"Oyim qorqqan edi, Abdualim ham. O'shanda hamma qorqqanday edi. Oyning soyasidan ham odam qorqadimi?"

Chorrahaga kelganda eshak sekinladi, quloqlarini salanglatib, xirt etib qoydi.

"Ha, jonivor-ey, qayoqqa burilay, deb sorayapti".

U xalachopni kotardi-yu, lekin eshakning boyniga urmadi, tog'riga degan ma'noda noxtaning ipini siltadi. eshak yana o'sha maromda yorg'asini bosh-ladi. -

Bolaning xayollari boyagi izidan chiqib ketdi.

"Eshakka buncha katta quloqning nima keragi bor, a? Odamlarga oxshab shivirlab sozlashmasa. Hangrashini quloqsiz ham eshitish mumkin. Odam shuncha trvushlarni eshktadi-yu, lekin qulog'i kichkina. eh-he, oylab qarasa, bir-birining gaplari, qushlar sayrashi, mashinalar gurillashi, traktorlar tarillashi, shamol shuvillashi, aravaning g'iyqillashi, zshikiit-g'ijirlashi, radio, qoshiq... Voy-bo!"

U daf'atan uydan chiqqandan beri hech narsa eshitmayotganini sezib qoldi. Hatto eshakning dupurini ham eshitmay kelaveribdi. Buni oylashi bilanoq atrofdagi barcha ovozlar shiddat bilan uning qulog'iga yopirildi: chigirtkalar chirillashi, itlar hurishi, traktor tovushi, kimdir varanglatib qoygan ashula, uzoqdagi Bulung'ur arig'i bandining shovullashi, hatto ostidagi egarning zorlanib g'ichirlashi— hamma-hammasini birdan aniq eshita boshladi. Butun borliq shatur-shutur qilib nafas olayotgandek.

U sokin tuyulgan sut oydinda buncha kop tovush borligiga shunchalar ajablandiki... ma'lum muddat shu tovushlar bosimi ostida, og'zini yarim ochganicha, hech narsani oylamasdan, barcha ovozlar bilan birga; o'zining xam pishillab nafas olishini tinglagan| koyi egarda qotib ketaverdi.

Ozi sezmagan holda asta-sekin xayolga berildi.

“Er nafas olsa kerak, chopib ketayotgan odamdek hansirab nafas olsa kerak. Bu tovushlarning barchasi shundan. Hamma narsa nafas oladi. Daraxtlar ham zararli gazlarni yutib, kislorodga aylantirib chiqaradi, degan edi Turg’unov muallim. Aytganday, shamol erning nafas chiqarishi, jimlik yutishi emasmi? Ha, shamol - erning nafasi. Oy-chi, nafas oladimi? yoki kuylarmikin?”

U tuzukroq javob topa olmadi. Oydan kumushrang unsiz sadolar yo‘l yoqalab ketgan daraxtlar chodir: uzra yaltiroq iz qoldirgancha quyilib tushishini g’ira-shira tasavvur qildi-yu, aniqroq fikrlashga chog’i kelmadi.

“Qanaqa kuy? Radiokarnaydan chiqadigan kuymi? Unaqaga o‘xshamaydi. Ana, oyning o‘zi radiokarnayga o‘xshar ekan. Nega “oy yuzingni” deyishadi? Oy qizlarning yuziga hech ham o‘xshamaydi-ku... Misol uchun Mahbubaning afti oyga emas, turlagan qovunga o‘xshaydi. Saodatning beti tola sepkil. Oyda esa sepkil yo‘q.

Hozir birdan shu radiokarnay — oydan “oy yuzingning shevasi...” deb qoshiq boshlanib ketsa-ya! yoki qoshiq orniga “hey bola, hadeb angrayaverma!”, baqiriq eshitilsa.

Buni oyladiyu yuragini vahm bosdi. Darrov ix-ixlab, eshagini niqtadi. eshak jadalladi. Oy rostdan ham baqirib yuboradigandek, unga qarashga bolaning yuragit dov bermadi. Biroq sal o‘tmay qorqa-pisa boshini kotarib yana oyga qaradi.

Shunda... tong qotdi — daraxtlar oralab uni ta‘qib etib kelayotgan oy ochiqqa chiqib muallaq turar, tumanli tegrasida esa... kattakon, mahobatli doira yaraqlar edi.

Qanchalar chiroyli!

ex-he! Xuddi juda katta sirkul bilan, uchini oyning qoq o‘rtasiga qoyib chizilgandek. Nega shu paytgacha ko‘rmadi?

U hamma narsani unutdi.

Oy pastga enib, juda-juda yaqin kelgan, bola unga yonma-yon holda, aylana gardishning ortasida chayqalib-chayqalib suzib ketayotgandek edi. Dunyoda oy va boladan boshqa hech kimsa yo‘q edi.

Bola oyga qo‘shilib ketgan edi...

Tosatdan oy mushukdek bag‘illab unga tashlangandek bo‘ldi. U qichqirishga ham ulgurmay, egardan uchib ketdi — eshak shaxt bilan o‘zini yonboshga otgan edi. Ikki mushuk pixillashib yo‘lni o‘qday kesib o‘tdi. Chang-to‘zon ichida qolgan bola bir muddat nafasi ichiga tushib, o‘ziga kelolmai turdi. Songra entikib-entikib yig‘lab yubordi.

“Mov bo‘lgan mushuklar ekan-ku, shunga qorqamanmi. Ahmoq eshak hurkib...”

U o'ziga taskin berdi. Qozg'algan edi, ong boksasida sanchiq turdi: "Xalachop kirib ketmadimikan?" Xalachop bir qadamcha narida yotardi. U otirgancha xalachopga intilganida gavdasida ham allanechuk og'irlik tuydi. Sekin ornidan turdi, oyoqlarini siladi, boksasini avaylab ushlab kordi. Og'riq a'zoi badaniga tarqaldi.

Xayriyat, hech joyi sinmabdi, chiqmabdi. Faqat tirsagi achishyapti — shilingan. Odam yiqilganda tuya orkachini, ot yolini, eshak esa tuyog'ini tashlaydi uning ostiga. Shuning uchun tuyadan, otdan past bolgan zshakdan yomon yiqiladi.

eshak nariroqda turardi.

"Minib olay, keyin kunini korsataman. Hozir ursam qochib ketadi, tutqich bermaydi".

U "ish-ish", deb eshakka yaqinlashdi. eshak qochmadi. U inqillab o'zini egarga oldiyu xalachop bilan eshakni savalay ketdi. eshak xalachopdan himoyalani b kallasini oyoqlari orasiga tiqqancha, turgan joyida gir aylandi. Uning egardan ag'nab tushishiga sal qoldi, o'zini onglab noxtaning ipini siltadi. eshak tez yurib ketdi.

... Hamma narsa yo'qoldi. Oy ham, bolaning xayollari ham. Iolning ikki cheti tut aralash qator tollar bilan qurshaldi, yana ochildi. |

Qarshidan qabriston vahimali, bosiq bir sukut bilan bostirib kela boshladi. Uning taniga titroq kirdi. Otasiga: "Qorqmayman, eshakni o'zim olib borib, sizni olib kelaman", deganiga pushaymon edi.

"Ashula aytammikan? Lekin bu erda, mozoratning oldida baqirib boladimi? Oliklar eshitib... Arvohlarni bezovta qilmaslik kerak".

U qabristonga qaramaslikka tirishib, oyoqlari bilan eshakning biqiniga niqtadi. Bultur, yo'qolgan qoyini axtarib yurganda, opirilib tushgan eski qabrda bir qora narsani korgani esiga tushib, yuragi uvishdi. Oshanda urra qochib qolgandi.

"Soch chiriasmikan?.. eski joy-da. Qirq gektar-a! Kunduzi uncha qorqinchli emas-u, lekin hozir... Nega oqshomda vahimali boladi,a? Jin-ajinalar chiqadimi? Ajina odamning otini aytib chaqiradi. Mening otimni qayoqdan bilar ekan?.. Men uni uchratmagan bolsam. yo u meni korganmikan?.. Otingni eshitsang "Ha", demaslik kerak. "Ha", desang chalib ketadi. Meni chalmasa kerak. Menga tegmaydi. Chunki otamning bobosining otasi tegirmon toshi ustida sariq sochlarini tarab otirgan ajinani qorqmay ushlab olgan. Ajina rosa yalinganda ham qoyib yubormagan. Sochini burab qiynayvergan. Oxiri, "etti pushtingga tegmayman", deb qasam ichgandan keyin qoyib yuborgan. Ajina shu zahoti turgan joyida yo'q bolib qolgan. Men beshinchi pushtman. Meni ajina chalmaydi. Lekin hazillashib chaqirishi ham mumkin-da, bu bolani bir qorqitib qoyay, deb".

Qabriston yonidagi qishloqchaga kirilganda eshak birdan hangrab yubordi. Bola nafasini ichiga yutib, egarga qapishib qoldi. yon tomondagi darvoza tagidan

bir kuchuk vakillagancha pildirab chiqdi. Kuchuk bola yuragidagi qorquvni ham hurib tashladi

Simyog'ochga osilgan lampochkadan tushayotgan nurning sarg'ish doirasiga kirganda, u qabristonga qaradi. Qabriston osoyishta, vahimasi ortga chekingan edi. Kuchuk ham bir-ikki g'ingshib orqada qoldi.

U tirsagi hali ham achishayotganini sezdi.

“Boya yiqilganimda ust-boshim tuproqqa rosa belangan bolsa kerak”.

... U Mahmud akaning darvozasi oldida eshakdan tushmay qichqira boshladi:

— Husniddin, o Husniddin! :

Uning ovozi chiyillab chiqdi. Buni ozi ham sezib, kattalarning tovushiga oxshatib yog'onroq ovozda yana chaqirdi.

Ichkaridan Shakar xolaning: “Hu-uv... It bog'liq, kiraver!”, degani eshitilgach, bola eshakdan tushib, kiyimlarini qoqishga tutindi.

U eshikni ochib, ichkaridagilarga “Assalom”, deb kirayotganida, ayvonda idish-tovoq yuvayotgan Shakar xolaning Robiya puchuqqa: “Mushtday bolaning shuncha yoldan qorqmay kelganini qara”, degani qulog'iga chalinib, g'ururlanib qoydi.

— E... Malla chopon, kelsinlar, kelsinlar,— deya uni korgan zahoti Xayrulla amakisi odatdagi hazilini boshladi.

Otasi hammadan yuqorida, uyning torida yonboshlab yotardi; u kirgan paytda bir muloyim nigoh tashladiyu gapida davom etdi:

— Yana rivoyat qilurlarkim, agar sizning hamsoyangizki bolsa, uning tomiga g'ozapoya bosilgan bolsa, aytaylik, shamol turdiyu bir bog' g'ozapoya sizning hovlingizga tushdi...

“Bilaman, bu yog'i: “Sizning shu g'ozapoyani yoqib pishirgan ovqatingiz — makruh”.

— Akram aka, shu og'irlikka kiradimi, kirmaydi?—deb soradi Mamat mesh. U ham yonboshlab yotgan edi.

“Ozi otamdan katta-yu, aka, deydi”.

— Albatta kiradi. ya'ni, masalan, borib, maydondan yig'ib, ozingiz orqalab kelmagansiz. Unga mehnatingiz singmagan. Mehnatsiz topilgan bir igna bolsinki, u — harom.

U amakisining yoniga chokdi. Amakisi unga egilib shivirladi;

— Ey, menga qara, yolda rosa qorqdingmi?

— Nimadan qorqaman?

— Har kozlari piyoladay-piyoladay keladigan ajina sochlarini yoyib, oldingdan chiqmadimi?

— E-e, nima qilasiz yolg'on gapirib.

— Yolg'onmi, bo'lmasa, nega dodlading?

“eshitibdi yig'laganimni!”

— Qachon?

— Boya.

— Yog'-e, boshqa birovdir.

— Sening tovushingni tanimaymanmi! Otang izza bo'lmasin deb, indamay o'tiribman-da. Beshinchida o'qib, ajinadan qorqasanmi?

— Ajina emas, ikkita mov mushuk big'illashib qoldi.

— Ana, qorqibsana-ku!

“Aldayapti. eshitmagan, shuncha joydak yig'laganimni eshitadimi! Sinab koryapti”

— E-e, siz o'zingizning Rahmoningizni biling, sal qorong'i tushgandan keyin dalaga chiqishga qorqadiyu.

Amakisi bir zum gap topolmay qoldi-da, keyin korsatkich va ortancha barmoqlarini juftlab unga cho'zdi:

— Bir-biriga yopishib qolib juda azob beryapti-da. Qani, zor bolsang, shularni ochib qoy-chi!

U amakisining barmoqlarini ajratib qoymoqchi bo'lib qo'l uzatdi-yu rosa chiranganidan keyin amakisi nima qilishi esiga tushib, qo'lini tortib oldi.

— Meni uyaltirmoqchisiz-a!?

— Ha, shum-e, bilasan-a!?

Mahmud akaning esiga bola tushib otasidan soradi:

— Eshon bobo, Maqsudga osh olib kelishsin?

— E-e, qornim to'q, uydan shorva ichib keldim.

— Shorvang yolda tushib qolgan-da.

— Mayli, zorlamang, bu o'zi kam ovqat eydi, - dedi otasi.

Amakasiga bu ham bir bahona bo'ldi:

— Bu ovqatning orniga ham kitob esa kerak-da, keyin otasiga ogirilib davom etdi.— Tunov kuni qaragam, buningiz eshakning ustida ham kitob o'qib kelyapti.— Unga qarab quv jilmaydi.

“Juda yopishib oldi-da bugun. O'zi ham ignaday gapni tuyaday qiladi-ya. O'qishimning unga nima og'irligi tushibdi. Otamning gapi etmaganday, endi bu ham...”

— Bekor aytibsiz,— deganini o'zi ham sezmay qoldi u.

— E, buni qara, oʻzidan kattaga ham gap qaytara-dimi,— dedi amakisi.

Otasi Xayrulla akaga ta'na bilan qarab qoʻy-di. Amakisi jim boʻldi. Otasi salmoqlab gapirdi:

— Bunga urish-sokish kor qilmaydi. Bilmayman, kitobdan nima topgan. Akalari yoshligida pishiqqina edi. Qudrat bundayligida, boʻyi bir qarich boʻlib, qoʻsh qoʻshar edi.

— Shuni bilgani toʻgʻri,— dedi shu paytgacha jim oʻtirgan Rahmat aka.— Qani, bizning shumtakalar ham shunday oʻqisa. ~irt xuligan. “Besh”ga oʻqiysanlar”, degan shart qoʻyib ikkoviga ham velosiped olib berdim. Qayoqda! Bir oy oʻtmasdan shalagʻini chiqa-rishdi.

— Ha, endi bolaning oʻzi qiziqmasa, qiyin. Urib-sokib yoʻlga sololmaysiz,— dedi Mamat mesh be-gʻamlilik bilan.— Bizning Pirmatning ahvoli ham shu — qulayini topdimi, bolalarni toʻplab, eshak koʻpkari qiladi. Koʻp eshak halak, bir postak halak.

— Hozir oʻqimaganga qiyin,— dedi Rahmat aka.— Borib-borib oʻqimaganga ish qolmaydi. Ilgari traktorining qavatida bir-ikki oy yursang, “Universal” berishardi. Hozir traktorilikka ham diplom kerak. Traktor haydash ham qiyinlashib ketdi.

Bu gap otasiga yoqinqiramadi:

— Oʻqiganlari olamni guliston qilyaptimi! Mana, bittasi Haydarning oʻgʻli. Xudoning bermish kuni ogʻzida papiros, tagida matasekl, sangʻigani-sangʻngan. Kim bir piyola quyib bersa — oʻshanga jora. On yil maktabda oʻqidi, on yil shaharda tentirab yurdi. Oʻrganib kelgani — araqxorlik.

Otasi Qosim muallimni yomon koʻradi. U on yil emas, etti yil oʻqigan shaharda. Uch yil armiyada boʻlgan. Bir yil sinfida qolgan shaharda ham. Rost, yaxshi dars beradi-yu, lekin koʻp ichadi.

Mamat mesh ayanchli iljayadi — Haydar novvoy unga qarindosh.

— Akram aka, Salohiddin kam koʻrinadi, yuribdimi eson-omon?

Otasining yuzi tundlashdi, keng peshonasidagi ajinlari chuqurlashib, yana yozildi.

— Bilib, bilmaslikka olib gapirasiz-a, Mamat aka.

— Endi sorayapman-da, Akram aka,— dedi Mamat mvsh.— Harna qilsa-da, oʻgʻlingiz.

— Oʻgʻil?! Bunaqa oʻgʻilning boridan yogʻi yaxshi!— dedi otasi. — Ne-ne azoblar bilan oʻqitdim. Qanday! ogʻir yillar edi! U boʻlsa, oʻqishni bitirib kelib, muallimligini boshlagach, nima deydi deng: “Ota dindan kechasiz. Nima qilasiz yoʻq xudoga ishonib...”

— Ha, endi nodonlik qilgan-da,— dedi Mamat mesh beparvolik bilan.

“Jorttaga soradi. Otamning hamma sirlarini biladi-da, Qosim muallim uchun alamini olyapti. Tog’ri gapirishga qorqadi”.

— Nodonlik?! Aytgan gapini bilasizmi?! Men dindor bo’lganim uchun u kishi amallarga kotarilmay qolgan emish. Uyalmay-netmay o’zinga shunday degan...

“Qachon aytgan ekan?”

Akasi uyga kelganda uni yonidan jildirmaydi Otasi gapirmagan paytlarda u bilan hazillashib otiradi. Bir kuni akasi nimagadir gorkovlar haqida sozlab, “Shekspir degan yozuvchi otgan, uning asarida gorkovlar juda zor yozilgan”, dedi. Otasi indamadi. Akasi yana bir-ikkita shunga oxshash gaplarni aytayotganda, otasi jahl bilan: “Toxta”, dediyu birdan baland ovozda tojikchalab baqira ketdi U hech narsa tushunmay goh otasiga, goh akasiga hay ron boqib, ularning tojikchani bilishiga ajablana zdi. Bir mahal otasi unga “Bor, oyna”, dedi. U hovlida nima qilishini bilmay gangib yurdi. Sal otma akasi chiqdi. Uning ortidan otasining: “He, Shekspuling bilan qoshib...” degan sokinishi eshitildi. Aka si ayanchli iljayib uning yoniga keldi va “boboy yomon qariyapti-da”, deb g’udrandi. Uning tomog’iga allanarsa tiqildi, ezilib ketdi, akasiga rahmi keldi

— Hozir-chi? Boshlarida soyabon shapka, oyoqlarida yirtiq batinka, ilingan magazinchining ustida yozadi, yulg’ich, muttaham, deb. Beshkapadagi Abdullaning og’li shuning dastidan qamalib ketdi. Sherqulning toyiga borganimda xotini oldimga beshta bolasini etaklab chikdi. Er yorilmadi, erga kirsam. Og’lim, qoy shu ishingni, odamlarni qon qaqshatma, dedim. Qilmadi.

Mamat mesh qorqa-pisa qarab qoydi-da, yana dasturxonga tikilib oldi. Mahmud aka dasturxonning sochig’ini oynab otirardi. Amakisi boshini quyi osiltirib miq etmasdi.

— ...endi aspiranturami, paspiranturami degan katta oqishga kirarmish. Bunday tanangga oylab kor, tortta bolang bor, yoshing ham qirqqa bordi. Olim bolish osonmi, buning uchun on-yigirma yil umr kerak. ellik-oltmishga borib olim bolganingda elga qanday karomat korsatarding! Shunday deb nasihat silsam, men tort yilda dissirtassa yoqlayman, deb g’udinglaydi...

U amakisiga termildi. Qani endi, amakisi boshini kotara qolsa!

— Ha, og’lim, mana, Karimboyning og’li Samarqandda on besh yil oqishning orqasidan quvib, endi olim boldi. Nurmat kerosinfurushning og’li urushdan qaytgandan beri institutda dars berib, endi doxtir boldi. Sen ertadan-kechgacha gazetda ishlab, kechqurun bola-chaqang bilan oralashib, qandayiga tort yilda olim bolib qolasan, desam, korasiz-da, deydi...

U otasining endi ancha gapirishini oylab siqilib ketdi. Hech kim otasiga qoying shu gapni, deya olmay-di-ya!

— Kolxozga rais bol, deyishsa, konmabdi. Nima, olim bolmasa, non topolmay qoladimi? Qishloqqa kel, raislik yoqmasa, maktabga mudirlik qil, xalqqa aralash-da, axir qachongacha tentirab yurasan, menga yordam bermasang ham, odamlarga foydang tegar-ku, desam...

Nihoyat amakisi unga qaradi: “Bir narsa deb otamni toxtatsangiz-chi. Akam sizga ham qarindosh-ku!”. Amakisi tushundi shekilli, ko'zlarini olib Qochdi.

— ...Achchig'im chiqib ketdi. Tur yoqol, ikkinchi eshigimga oyoq bosma, qayoqda sang'ib yurgan bolsang, osha yoqqa jona, deb...

— Amaki, qoysangiz-chi, shunaqa gaplarni. Uydagi mojaroni nima kerak kochada doston qilib...

— E... Sen jim otir! Men kuyib ketganimdan gapiryapman. Odamlardan yashiradigan sirim yoq. Hamma ko'rib, bilib otiribdi. Qachongacha yashiraman?! Pushti kamarimdan bolgan bolam tugul, meni yaratib qo'ygani bolsa ham, betiga aytaman. Menga gap qaytarib valdiraysan-da, o'zing unga bir og'iz nasihat qilolmaysan.

— Men nima deyman uningizga? Bir narsa desam, siz tushunmaysiz, unaqa emas, bunaqa deb aql orgata-di. Sigirlaringni semirtir, kattaroq og'il solib, mollaringni ko'paytir, deydi. Hangi eshagingning burnini tilsang, charchamaydi, qattiqroq hangraydi, deb kuladi. Bidingizmi! Shunday deb kalaka qilib turgan odamga men nima deyman?!

— Ana, ko'rdingmi! Bu degani tezakka qorishib, og'il tozalashdan boshqasiga aqling etmaydi, degan ma'nini bildiradi. O'zidan boshqani odam sanamay-di-da! Osmonda yuradi u, osmonda!

Otasining qo'li bir zum havoda qotib qoldi. Bola cho'chnb ketdi.

— Erdagilarni oyog'ining uchi bilan ko'rsatadi. Sen nima deb yuribsan hali. U o'zini prapesir sanaydi... Hamma ahmoq, u dono! Hamma onasidan tug'ilgan bolsa, u osmondan oyog'ini osiltirib tushgan.

Mahmud aka chontagini timirskilab, nosqovog'ini oldi. Nosqovoqning orqasiga ko'rsatkich barmog'i bilan sekin-sekin urib boshini orqaga tashlaganicha, nos otdi. Amakisi imo bilan nosqovoqni soradi... Otasi jimib qoldi. Oraga og'ir sukunat chokdi.

— Yo pirim-ey! Uf-f,— deya yonboshlab yotgan Mamat mesh og'ir chayqalib chordana qurib o'tirdi, qorni chalishtirilgan oyoqlariga bosildi.

— Xayrulla, nosqovoqni tashla bu yoqqa!

Otasi ham nos chekdi. yana hamma jim qoldi.

— ey, bu dunyoda qurt bolsin, qumursqa bolsin, rizqini topadi, — deb gap boshladi Mamat mesh ku-tilmaganda.— Qimirlagan jon borki, o'z tashvishida. Har kimning o'z nasibasi bor. Mana, yoshimiz etmishga boryapti. Inqilobni kordik — hammasini kordik! Quloqquloq degan zamonlarda yashadik. Mol-dunyo kishiga vafo qilmaydi. Olimxo'jaboyning ming qo'yi bor edi. Kochaga chiqsalar taglarida saman ot, atroflarida on-on besh muridlari. Ana as-asayu mana dabdaba! Nima bo'ldi? Quloq bo'lib dom-daraksiz ketdi. Urushni kordik. Qirq ikkinchi yildagi qish shunday sovuq bo'ldiki, shunday sovuq! e Akram aka, bu Rusiyaning sovug'i

yomon bolar ekan. Oyoqqoldan ajralishimga sal qolgan. Qulog'im haliyam sal issiqqa qichishadi.

Negadir amakisining kulgisi qistab qoldi. Bildirmaslik uchun moylovining uchini buray boshlagan-da, ko'zlari chaqchayib ketdi.

— ... Birovni aka dedik, birovni uka, ishqilib, bola-chaqani och qoldirmadik. Hozir zamon yaxshi. Qaysi uyga kirmang, radiyo... Odamlar kirini ham moshinada yuvadi. Tavba, shu kir yuvadigan moshinaga qatiq solib, tug'masini bossang, sariyog'ini ajratib berar ekan-a! ey, bu odamlarning ustaligi...

“Bir narsa demoqchi bolsa, gapni aylantirib, oxirini yoqotib qoyadi. Avval qurtqumursqa, keyin inqilob, Olimxojaboy, urush, qimmatchilik. endi kir yuvadigan mashinaga otib ketdi”.

— Xayrulla, kechagi oylikdan necha som oldingiz? — deb soradi Mamat mesh dabdurustdan.

— Toyt yush shom,— deb javob berdi amakisi og'zida nos borligi uchun soqovlanib.

— Shu suvchilik ham serdaromad ish-da. Nima dedingiz, Akram aka?

Otasi indamadi. Mamat mesh gapida davom etdi:

— Pulni yoqotmang. Bozor kuni ozim bir yaxshi sigir olib beraman.

Amakisi gilamni qayirib nosini tufladi, kafti bilan og'zini artdi.

— Borini eplab olay-chi. Bolalar televizor olib bering deb garang qilishyapti.

Shu payt otasi ko'krak chontagidan zanjiri uzun soatini chiqardi:

— Soat ham on birdan otibdi, Mamat aka. Gap sotib otirishimizdan foyda yoq. Turaylik. Qani, omin...

Mamat mesh ornidan zorg'a qozg'aldi. Sal egilgan koyi qulochini keng yoyib, belbog'ini aylantirib esha boshladi.

Mahmud aka Mamat meshning, bola ozlarining eshagini etaklab keldi.

Mamat mesh ayilni qaytadan, qattiqroq tortdi. “Shunday katta qorin bilan eshakka qanday qilib minar ekan?”

Mamat mesh ancha vaqt kalovlanib turdi-da, oxiri;

— Mahmudjon, qoltiqdan olmasangiz...— dedi xijolatomuz.

Mahmud aka yordamga shoshildi. Mamat mesh: “yo pirim!”, deya bir amallab ozini egarga oldi, eshagi beli mayishib, gandarakladi.

Mahmud akadan ibrat olgan bola otasiga komaklashmoqchi boldi, lekin ulgurmedi. Otasi uzangiga oyoq tirab, egarga engil otirdi. Bola aylanib otib otasining bu oyog'iga ham uzangini tog'riladi.

— Qolimdan ushla,— dedi otasi,— endi oyog'ingni oyog'imga qoy!

— Oyog'ingiz qayrilib ketmaydimi?—dedi bola otasining oyog'nga oyoq bosishga yuragi betlamay. — Qoyaver, ikki pud kelasanmi, yoqmi,— dedi otasi. U otasi aytganday qildi.— Ana shunday, qolimdan mahkam ushla. Qani, ha!

U otasining qoliga osilib chirandi, gavdasini erdan uzolmadi. Otasi uning qoltig'i osha elkasidan tortgandan song egarning orqasiga minib oldi.

Ular bir muddat jim ketdilar.

Amakisining oyoqlari erga tegay-tegay deydi: daroz, bolali odam bo'lsa-da, eshagi chog'roq, egarida uzangi ham yoq.

Mamat mesh gap boshladi:

— Ma'rakasi tuzuk otdi. Odam ham yaxshi keldi. Oshi eyishli bolibdi. Qurbon yaxshi oshpaz-da. Lekin qirriqroq.

Otasi indamadi. Amakisi cho'zib esnadi.

Engil shabada turdi. U junjikib otasiga yaqinroq siljidi, uning elkasidan quyiroqqa boshini qoydi, yuzi ishqalanaverganidan g'ashi kelib, yana ortga surildi.

“Bu boboylar yozda ham chopon kiyishadi-ya, issiqlab ketishmaydimi?”

Qabristondan daraxtlar sharpasi qorayib korindi. Boyog'li qichqirdi, allaqanday qush pitirlab qanot qoqdi, yana jim bo'ldi.

— Mamat aka, — dedi otasi, — ertaga Orziqulni korib kelaylik. '

Mamat mesh eshagini xalachop bilan bir tushirib qoldi. Jahli chiqib sokindi.

— Ertalab Osarni koruvdim,— dedi otasi yana unga parvo qilmay.— Qora novvos bilan g'unajinini bozorga olib chiqar ekan. Biri gap bo'lsa, shoshib qolmay deyapti.

— Yog'-e,— dedi amaknsi tashvishlanib,— otgan kuni borganimda durust edp-ku! Bir soatcha hangomalashpb otirdik. Ovqati ham yaxshi edi. Bir kosa shorva ichdi.

— Omonat-da, aytib bo'ladimi. Ahvoli yomondir-ki, Osar yig'inyapti. Aqli bola, sezmasa, bilmasa, bekordan-bekorga hovliqib, menga maslahatga kelmasdi. Bugun borishga vaqt yoq edi, ertaga boraylik. Choshgohda uyga kelsangiz, eshmurod bilan Qodir akani ham olib birga otamiz. Ularga tayinlaganman.

Mamat mesh og'ir solish oldi, indamadi.

— Mamat aka,— dedi otasi.

— Ozlaring boraveringlar,— dedi Mamat mesh.— ertaga usta chaqirganman, yonida bo'ltasam, bir ozi eplolmaydi.

— Qoying, vaj-karson qilmang. U yoqda birov...— endi otasi qattiqroq gapirdi.— Ilhaq bolib yotibdi bechora! Necha yillik oshnachiligingiz bor. Sizni deb qamalib ketishiga sal qolgan...

Mamat mesh indamay ketaverdi.

U Orziqul boboni yaxshi koradi: har gal uchratganda Orziqul bobo: “Assalomu alaykum!”, deb uni qizartiradi. U esa sal yaqinroq kelsin, keyin salom beraman deb ulgurolmay qolardi. Chol uni kalaka qilardi: “e, esingizdan chiqib qoldimi? Otangiz bergan tarbiya qani? Muallimlariga borib aytamiz-da, endi”. U: “Men salom berguncha o‘zingiz shoshilib...” deya tutilib qolardi. Shundan keyin u Orziqul bobo ko‘chani narigi boshida ko‘rinishi bilanoq “Assalomu alaykum!”, deb qichqiradigan bo‘ldi. Biroq Orziqul bobo o‘zini eshitmaganga olib, indamay kelaverardi. U qayta qichqirardi. Chol peshonasiga qo‘lini soyabon qilib tomgami, yoki biror qiziq narsa ko‘rgandek, ergami tikilib yaqinlashar edi-da, birdaniga: “Assalomu alaykum”, der va “Va-alaykum assalom”, demaysizmi, og‘lim”, deb unga ajablanib boqar edi. “Sizdan oldin salom berdim-ku, axir”, deya yig‘lagudek xunob bo‘lardi u. Orziqul bobo achchiqlanardi. “Muallimingizga bo-rib, Maqsudboyga odob orgatmabsizlar, deb aytmasammi”, deb popisa qilardi. U bir kuni onasiga arz qildi. Onasi: “Bobong seni yaxshi ko‘rganidan hazillashadi-da”, deb qoya qoldi.

Endi shunday yaxshi kishi og‘ir kasal bo‘lib yotibdiyu Mamat meshning uni ko‘rishga borgisi yo‘q.

U otasini Mamat mesh nima uchun “aka” deb izzat qilishini birdan tushundi — otasi ukasiga gapirgandek, ozidan kichik odamni ko‘ndirgandek, balandda turib, muloyim ovozdagi gapirar edi:

— Xop qiziq odamsiz-da, Mamat aka, ichingiz tor. O‘sha gapni haligacha ko‘nglingizda o‘qib yuribsiz. Qoying, o‘tgan ishga salovot. Besh kunlik dunyo — tort-beshta boboy qoldik. Siz ham, mana, etmishni qoralayapsiz. endi nariyog‘ini oylang, mayda-chuyda gaplarni emas. Ko‘ngilni keng qiling, keng. Haqimiz qolmadi, endi bu dunyoga ustun bo‘lolmaymiz.

Mamat mesh yana og‘ir solish oldi.

Chorrahaga etib keldilar. Mamat meshning yo‘li boshqa, u eshagini burdi.

— Tong otsin-chi, xudo bir yo‘l ko‘rsatar. yaxshi boring, Akram aka! Aytganday,— Mamat mesh eshagini jilovini tortdi (qishloqda faqat uning eshagiga yugan solingan).— Ish-she, sabil qolgur! Xayrulla, kelasi bozor Sherqorg‘onga boramizmi? Ola sigir juda chimxor chiqdi, quritib kelmasam, siz ham novvosingizni sotmoqchi edingiz-ku. Aktamning moshini bilan ketamiz.

— Men soymiqchi edim,— dedi amakisi.— Keyin Sherqorg‘onda qoramolning narxi pastroq, yutqizasiz.

— Yo‘q-yo‘q. Kecha bozor Usmonlar borib kelishibdi, yaxshi ekan.

— Hay, koramiz-da, hali vaqt ko‘p-ku,— dedi amakisi dudmal qilib.

— Birga borsak yaxshi bo‘lardida,— dedi Mamat mesh.— yonimda tursangiz, har holda, bir kishidan ikki kishi... yana bir oylab ko‘ring.

...Ular yolda davom etdilar.

— Borarmikan?— dedi amakisi.

— Boradi,— dedi otasi ishonch bilan.— Orziqul yotib qolgandan beri nima qilishini bilmay, imoga mahtal boʻlib yuribdi. Togʻri kirib boray desa, boyni yor bermaydi. Birovning yur-yur qilishini kutadi. Sirdan shunday koʻringan bilan oʻzi yomon odam emas — hozir tixirlik qilyapti, koʻrasan, ertaga borib, Orziqulning oldida kozyosh tokib ham oladi...

— Hali ham osha arazimi?

— Osha. Turib-turib nash'a qiladi odamga - bitta shopulbop terakni deb et bilan tirnoqday ikki jora san-manga borib qolishgan-a! Soraganda Orziqul ham bera qolmagan. Ogʻzi beparavuz odam— “Tobutingizga nasib qilsin”, degan. ertasiga yarashib ketishlari ham mumkin edi-yu, lekin oraga bir-ikki gap etaklovchi tushib...

Oy juda-juda balandda, nurli gardishi ichida loqayd suzib borar, erdagi ikki kishining suhbatini bir maromda, tevarak-atrofga, tovushlarga aloqasiz bir tarzda davom etar edi.

Bola oyga tikilib, uning ikki soatcha oldin qanchalar suluv koʻringaniga ajablanar edi.

Harholda tegrasidagi doira qaydan paydo boʻladi?

— Ota,— dedi u yurak yutib.

Otasi unga e'tibor bermay gapida davom etdi. U yana takrorladi:

— Ota!

— Nima deysan?—dedi otasi gapi boʻlinganiga norozi boʻlib.

“Urishib bersa-ya”.

— Hu, oying atrofidagi doira qaydan paydo boʻladi?

Otasi boshini koʻtarib oyga, songra amakisiga qaradi, keyin koyib berdi:

— Bola degan gapni gapga qoʻshib, kattalar soʻzlashganda aralashmaydi, jim turadi.

U noorin savol berganidan izza boʻldi. Amakisi buni sezdi shekilli, oʻziga yaqin. olib, izoh berdi:

— Hech qaerdan paydo boʻlmaydi, oy qotonlagan-da.

— Qotonlagan?!

— Qotonni bilasan-ku. Shu, qoy qamaladigan qotonni.

U osmonda oʻtlab ketayotgan xoppa semiz, dum-dumaloq oppoq qoʻyni tasavvur qildi: yulduzlarni bitta-bitta chimdib boradi, qotoni ham u bilan birga siljiydi.

Otasi oppoq koʻylakda, korpacha uzra erga qarab uzala yotdi-da, unga:

— Qani, Saidmaqsud, bir elkalarni bosib qoʻying, ogʻlim, — dedi.

U toʻlqinlanib ketdi: otasi undan mamnun boʻlgan, uni yaxshi koʻrgan chogʻlardagina sizlardi.

U ehtiyotkorlik bilan otasining beliga oyoq bosdi.

— Chiqavering, chiqavering!

Song devorni ushlab oʻng oyogʻini ham qoydi. Qaltirab ketdi. Juda balandlikka chiqqanday, yiqilib tushsa, suyaklarigacha mayda-mayda bolib ketadiganday tuyuldi.

— Endi asta-sekin yuqoriroqqa yuring.

U avaylab qadam bosdi. Oyogʻi otasining salqigan terisi bilan toyrilganda, toxtab qoldi. Otasining suyaklari qisirladi. Uning koʻngli allanechuk bolib ketdi.

— Chap elkamni bosing!

Otasining suyaklari yana qisirladi,

— Endi oʻng elkamni.

U devorga ikki qollab suyandi. Tizzalaridagi titroq pasaydi.

— Endi ikki elkamning ortasini.

Otasi juda bahaybat, pahlavon odam tuyuldi unga.

“Uch yuz kilolik toy paxtani elkasiga olib yuz qadam yurishdan garov oynab yutgan. Mening ogʻirligim nima bolibdi”.

U dadillanib bir tekisda mayda qadam tashlaganicha otasining kiftida uyoq-buyoqqa borib kela boshladi. Otasi rohatlanib, bir necha marta uh tortdi. “Baraka toping!”, deb alqadi.

Dunyoda undan baxtiyorroq odam yoʻq edi.

— Ha, ana shunday! Onasi choy kotarib kirdi.

— Kop yashang, oʻgʻlim! Tush endi.

U chiroqni oʻziga yaqinroq suradi, lolabolishga koʻkragini bosib kitobini ochadi.

“Orziqul bobo olsa, Usar aka juda yomon kunga qoladi-da. Odam qanday qilib olady, a? Joni qaeridan chiqib ketadi? Narigi dunyoda juda yomon boladi-ku! Oqshom mozoratda bir oʻzi... Hammayoq qqqorongʻi. Chiqay desa ustida qalin tuproq... Munkar-akir keladi... Uh-h, qanday korqinchli!..”

U kitobning navbatdagi varagʻini ochayotganda, hech narsa oʻqimayotganligini sezib, yana qayta boshdan oʻqishga tutindi.

“Otam ham qariyapman, deydi. Qariyveribqariyverib, oxiri oʻlib qolsa-ya! Yoʻq, otasi hali baquvvat. Bugun oʻzi qrqdi, bolmasa kiftida oyin tushsa ham otasi parvo qilmas edi. Shunday kuchli otasining oʻlishi mumkin emas. Otasi oʻlmaydi, snra-sira oʻlmaydi. U ham hech qachon otasini tashlab, shaharga ketmaydi. Maktabni bitirgandan keyin shaharni rosa tomosha qilib, kop kitob olib qaytadi-da,

umrining oxirigacha otasining yonida yashab, unga xizmat qiladi, duosini oladi. Otasi bilan birga qariydi. Akasi notog'ri qilgan. Nega u otasini sog'inmaydi, a? Har kuni otasini kormay yashashga qanday chidaydi? Otaning qarg'ishiga qolgan odamning ishi ongmaydi. "Ota qarg'ishi — oq", deydi onasi. Mana, endi qanday qilib olim boladi? Hamma hayiqadigan, hurmat qiladigan otasini qanday tashlab ketish mumkin! Qariyqariy, oxiri munkillab, ornidan birov qoltig'idan olmasa turolmaydigan, eshakka ozi minolmaydigan bolib qolsa, uni kim boqadi?! Akasi shuni oylamagan-da. U otasini..."

... O oq qoyga minib olib, ko'zlarini qamashtirayotgan gardish devornine eshigini axtaradi. Oq qoy esa tixirlik qilib yurmaydi, bir joyda qotib turaveradi. Pastda otasi qolini paxsa qilib qichqiradi: "Miyang xatomi sening! Nega oyga minib olding? yana yiqilib tushib boshimga balo orttirma. Seni kotarib doxtirma-doxtir chopib yurmayin. yaxshilikcha tush, deyapman, bolmasa olmaga oyog'ingdan osaman". Otasining yonida Orziqul bobo qotibqotib kuladi: "Ana xolos! Bizni pulisirotdan otkazib qoyadigan qoyni minib olibsiz-ku! Muallimingizga borib aytmasammi". Mamat mesh eshagidan tushmay otasiga taskin beradi: "Qoying, indamang, bolaning ozi xohlab tushmasa, majbur qilib bolmaydi. Kop oqigan-da. Oqimasa oyga chiqarmidi". U hadeb yaraqlayotgan gardish devorning eshigini axtaradi, devor esa uning ko'zlarini qamashtiradi, eshigi esa ko'rinmaydi. Oq qoy ham tixirlik qilib joydan siljimaydi. U qoyni xalachop bilan uradi, qoyning junlari oyog'iga oralashib qoladi. Birdan dimog'iga achqimtil hid uriladiyu, uchib ketadi. Otasi esa negadir muloyim ovozda gapirib qoladi: "Ha, nodon bola-ya, yana chiroqni ochirmabdi..."

- Ha, nodon bola-ya, yana chiroqni ochirmabdi. Uyqusirab turtib yuborsa bormi!

Chol oriqqina og'lini avaylab kotardi. Og'li quchog'ida uyqusirab cho'chib tushdi, allanarsa deb g'udrandi. Chol og'lini joyiga yotqizar ekan, mehri iyib ketdi.

"Hali qirday yigit boladi. Ojarligi ham, achchig'i ham—ozim. Akalaridan kormaganimni shundan koraman".

Chol og'lini hech qachon urmagan, hatto chertmagan ham. Faqat mushtday boshidan bu qadar kop kitob oqiy boshlaganiga tashvishlanadi, xolos.

Pastdan, qishloqning ichidan tovush sal balandladi-yu, ochdi, past g'ovur eshitildi — Orziqul qaytish qildimikan — tovush Osarnikiga oxshaydi, boshqa og'ir yotgan odam yoq...